

Status Development of the Legal Principle of Social Force Majeure Particularly in Consumer Law in the 1990s and the 2000s

Veera Kojo

English Abstract

In this article, the position of the legal principle of social force majeure and its development during the 1990s and 2000s are examined in light of new special legislation and recent legal praxis. The article does not deal with the acceptability nor with the necessity of the principle. The doctrine of social force majeure examined and developed by Thomas Wilhelmsson has been used as the basis of the article without particular critique.

The expression of social force majeure is used as a collective term for the special rules on mitigation of sanctions when the debtor becomes incapable to perform due to unemployment, illness or other corresponding circumstance through no fault of his own. The doctrine of social force majeure has been seen to be in connection with the welfare state ideology adapted to private law and it is furthermore a good example of social private law put into action.

The conclusion of the article is that the principle of social force majeure has gained the position of a general legal principle in private law through numerous special provisions in the field of consumer law and the recent legal praxis of Finnish consumer authorities and the Supreme Court of Finland. Previously, the principle of social force majeure has been taken into consideration by the Supreme Court mainly with support of the general adjustment clause in Section 36 of the Contracts Act or of some other corresponding general adjustment clause or of a special legal provision. However, in its preliminary ruling 2003/71 concerning a rent for an apartment, the Supreme Court applied the principle of social force majeure independently but gave it only a limited relevance.

Full Article in Finnish

Sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen aseman kehitys erityisesti kuluttajaoikeudessa 1990- ja 2000-luvuilla

1 Aluksi

Taloudellisten riskien jakoon yhteiskunnassa on mahdollista vaikuttaa oikeusjärjestyksen tarjoamin keinoin. Ei ole merkityksetöntä, korostetaanko päätöksenteossa yksilön vastuuta omasta itsestään vai halutaanko riskit jakaa laajemman joukon kesken sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi. Tämä artikkeli käsittelee vastuunjako sosiaalista suoritusestettä koskevan opin näkökulmasta. Tarkemmin tavoitteena on selvittää, kuinka sosiaalista suoritusestettä koskevan opin asema kuluttajaoikeuden alalla on muuttunut 1990- ja 2000-luvulla: edellyttääkö kuluttajaa kohdanneen sosiaalisen suoritusesteen huomioon ottaminen edelleen erityissäännöksen tai vähintäänkin yleisen sovittelusäännöksen tukea vai voidaan sanoa, että oppi sosiaalisesta suoritusesteestä olisi jo saanut vahvan yleisen oikeusperiaatteen aseman kuluttajaoikeudessa ja jopa yleisesti sopimus-oikeudessa.

Suomalaisessa oikeuskeskustelussa sosiaalista suoritusestettä on käsitelty kattavimmin Thomas Wilhelmsson, jonka luomaa yleistä oppia sosiaalisesta suoritusesteestä käytän tutkimukseni perustana.¹ En siis keskity kritisoimaan Wilhelmssonin oppia tai laajemmin tarverationaalisen ja henkilösidonnan sopimusoi-keuden tarpeellisuutta ja hyväksyttävyyttä, vaan käsittelen omaa aiheitani hänen kirjoitustensa pohjalta.

Vuonna 1990 valmistui Pohjoismaisen Ministerineuvoston asettaman työryh-män raportti ”Sociala prestationshinder i konsumentavtal”, joka käsittelee sosiaa-lista suoritusestettä koskevaa oikeustilaa ja sosiaalisen suoritusesteen asemaa ylei-senä oikeusperiaatteena kuluttajaoikeuden alalla. Projektin varsinaisena tutkijana ja raportin kirjoittajana toimi Johan Bärlund.² Tämän artikkelin painopiste on myöhemmässä suomalaisessa oikeus- ja kuluttajaviranomaiskäytännössä 1990- ja 2000-luvulta sekä uudessa suomalaisessa sosiaalista suoritusestettä koskevassa lainsäädännössä, mutta käytän selvitysraportin aineistoa vertailukohtana uuden

1 Esim. Wilhelmsson 1992, s. 180-216.

2 Bärlund 1990, s. 1-2.

aineiston arvioinnissa. Johtopäätökset-osiossa esitän, että lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä tapahtuneen kehityksen ansiosta voidaan sanoa, että sosiaalista suoritusestettä koskevalla opilla on nykyisin Suomessa yleisen oikeusperiaatteen asema sopimusoikeuden alalla.

2 Oppi sosiaalisesta suoritusesteestä

2.1 Sosiaalisen suoritusesteen määritelmä

Sosiaalisella suoritusesteellä tarkoitetaan suoritusvaikeuksia, joihin sopimuksen osapuoli on joutunut jonkin henkilösidonnaisten tapahtuman, esimerkiksi sairauden tai työttömyyden, vuoksi pääasiallisesti omatta syyttään. Sosiaalinen suorituseste voidaan kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä sopimussuhteissa ottaa huomioon, kun arvioidaan kuluttajan sosiaalisesta suoritusesteestä johtuneen sopimusrikkomuksen seurauksia.³ Kuluttajaa kohdanneen sosiaalisen suoritusesteen perusteella voidaan rajoittaa elinkeinonharjoittajan oikeutta kohdistaa kuluttajaan sellaisia seurauksia, joihin hänellä normaalisti olisi oikeus kuluttajan syyllistyttyä sopimusrikkomukseen. Tällaisia seurauksia ovat esimerkiksi elinkeinonharjoittajan oikeus purkaa sopimus, oikeus saada vahingonkorvausta tai sopimussakkoa sekä oikeus eräännyttää koko maksamatta oleva velkamäärä ennenaikaisesti. Sosiaalisen suoritusesteen perusteella voidaan myös laajentaa kuluttajan oikeutta vapautua sopimussidonnaisuudesta ennenaikaisesti ilman, että sitä pidettäisiin kuluttajan sopimusrikkomuksena sen perinteisessä merkityksessä eli ilman, että kuluttajan tulisi maksaa elinkeinonharjoittajalle täysi korvaus toteutumatta jääneestä sopimuksesta.⁴

2.2 Sosiaalisen suoritusesteen yhteys yleiseen kehitykseen sopimusoikeuden alalla

Sosiaalisen suoritusesteen käsite on osa uudenlaista tarverationaalista ja henkilösidonnaista sopimusoikeutta, joka asettaa aiempaa enemmän painoarvoa osapuolten todellisille, myös sopimuksen päättämisen jälkeen syntyneille tarpeille, ja ottaa huomioon yhteiskunnallisten toimijoiden erilaiset persoonaan sekä sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan sidotut edellytykset ja erityisen suojantarpeen.⁵ Wilhelmssonin mukaan ilmiössä on kyse eräänlaisesta periaatteiden vaihdosta

³ Wilhelmsson 1992, s. 190-194.

⁴ Emt, s. 206-216.

⁵ Wilhelmsson 1996, s. 215-217. Sosiaalisille argumenteille on mahdollista antaa painoarvoa myös yleisesti velvoiteoikeuden alalla esimerkiksi soviteltaessa vahingonkorvauksen määrää vahingonaiheuttajan heikon taloudellisen kantokyvyn perusteella, Hemmo 1996, s. 51-66.

sopimusoikeuden alalla: traditionaalaisesta sopimusoikeudesta, jonka johtavia periaatteita ovat sopimusten sitovuus ja yksilöiden vastuu omasta maksukyvystään, siirrytään kohti tilannetta, jossa painoarvoa annetaan myös solidaarisuutta ja heikompien suojaa korostaville argumenteille.⁶

Sosiaalista suoritusestettä voidaan pitää yhtenä merkinä pohjoismaisen hyvinvointivaltioideologian vaikutuksesta sopimusoikeuteen. Kuten hyvinvointivaltion tulee tarjota jäsenilleen suojaa työttömyyden, sairauden ja muiden epäsuotuisien tapahtumien varalta, myös yritysten ja muiden yhteisöjen tulisi merkittävän yhteiskunnallisen valtansa vastapainoksi osoittaa solidaarisuutta kantamalla sosiaalista vastuuta asiakkaidensa hyvinvoinnista. Toisaalta pyrkimyksissä lisätä yritysten sosiaalista vastuuta näkyy myös hyvinvointivaltion rakenteiden rappeutuminen: kun valtio ei enää resurssien puutteessa kykene turvaamaan heikossa asemassa olevien kansalaistensa hyvinvointia, tarve etsiä muita ratkaisuja yhteiskunnallisen vastuun jakamiseksi esimerkiksi yksityisoikeuden keinoin kasvaa. Kuvatunlaisesta uudesta vastuunjakomallista sosiaalisen suoritusesteen oppi on hyvä esimerkki.⁷

Yritysten ja muiden yhteisöjen vastuuta kuluttajien hyvinvoinnista voidaan perustella niiden mahdollisuudella kanavoida hintamekanismin avulla taloudelliset menetykset hyödykkeen hinnassa laajemman asiakaskunnan kannettavaksi. Toisin sanoen, jos heikkoon taloudelliseen asemaan joutuneen kuluttajan sopimusvelvoitteen ja maksuviivästysseuraamusten sovittelu sosiaalisen suoritusesteen perusteella aiheuttaa elinkeinonharjoittajalle vahinkoja, tämä voi sisällyttää luototappioriskiin liittyvät kustannukset hyödykkeidensä hintaan. Näin edistetään riskin jakamista suuremman joukon kesken ja lisätään yhdenvertaisuutta paitsi elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien, myös erilaisten kuluttajaryhmien välillä.⁸

Wilhelmsson kirjoittaa myös uudenslaisesta vastuuoikeudesta, jonka puitteissa olisi mahdollista rakentaa uusia oikeudellisia vastuumuotoja, edetä kohti suurempaa joustavuutta ja vastata haasteisiin, joita yhteiskunnan ja (yksityis)oi-

⁶ Wilhelmsson 1992, s. 190-192.

⁷ Emt, s. 154-159; Wilhelmsson 1997, Lakimies s. 1199-1205.

⁸ Wilhelmsson 1996, s. 205-207. Wilhelmsson kuitenkin myöntää, että varattomien kuluttajien suojaksi tehdyt säännökset, kuten säännökset sosiaalisesta suoritusesteestä, eivät ratkaise sitä käytännön ongelmaa, että ne eivät hyödytä kaikkein heikoimmassa taloudellisessa asemassa olevia kuluttajia, jotka eivät onnistu pääsemään lainkaan luotonantoon perustuville markkinoille, vaan joutuvat maksamaan hankintansa käteisellä, Wilhelmsson 1996, s. 206-207. Ratkaisu kyseiseen ongelmaan voisi olla esimerkiksi sopimuspakkoinstituution kehittäminen erityisesti välttämättömyshyödykkeiden osalta. Tarkemmin aiheesta Nybergh 1997. Kriittikiä hintamekanismin toimivuudesta kulutusluottojen ja yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain (25.1.1993/57) yhteydessä esittänyt mm. Niemi-Kiesiläinen 1996, s. 268-269.

uden pirstoutuminen sekä perinteisen hyvinvointivaltion purkaminen asettavat. Edes perustavaa laatua oleva jako julkis- ja yksityisoikeuden välillä ei saisi olla esteenä uudenlaisten solidaarisuuden muotojen kehittämiseksi. Wilhelmssonin mukaan oikeusjärjestelmän sisällä tulisikin yhtenäisen ”Suuren vastuuoikeudellisen systeemin” sijaan etsiä ”Pieniä hyviä vastuukertomuksia”, joiden avulla olisi mahdollista kehittää sääntelyä, joka olisi samanaikaisesti sekä joustavaa että sitovaa ja joka vastaisi siten oikeudellisen ja yhteiskunnallisen pirstoutumisen aiheuttamiin tarpeisiin.¹⁰ Sosiaalista suoritusasetusta koskevaa periaatetta voidaan pitää yhtenä tällaisena pienenä hyvänä kertomuksena.¹¹

2.3 Sosiaalista suoritusasetusta koskevan oikeusperiaatteen soveltamisala ja pakottavuus

Sosiaalista suoritusasetusta koskevan oikeusperiaatteen ydinalueena voidaan viiranomais- ja oikeuskäytännön sekä lainsäädännön perusteella pitää kuluttaja-oikeutta. Ei voida kuitenkaan täysin poissulkea mahdollisuutta, että sosiaalista suoritusasetusta koskevan oikeusperiaatteen kehityksen myötä siihen voitaisiin vedota myös muilla sopimusoikeuden alueilla tai jopa yleisesti velvoiteoikeuden alalla. Periaatteen piiriin kuuluvista velvotteista merkittävimpiä ovat luonnollisesti kuluttajien rahavelvoitteet, mutta tämä ei toki estä soveltamasta periaatetta myös luontoissuoritusvelvotteisiin.¹²

Sopimusoikeuden alalla suurin osa konkreettisista oikeusperiaatteista on luonteeltaan tahdonvaltaisia, ja siten myös sosiaalista suoritusasetusta koskeva yleinen oikeusperiaate on helpompi hyväksyä dispositiivisena. Vaikka periaatteesta voitaisiinkin sopimuksella poiketa, tämä ei kuitenkaan tarkoita, että periaate olisi vailla merkitystä. Ensinnäkin dispositiivisten säännösten vaikutus perustuu niiden asemaan kohtuullisten sopimusehtojen mallina. Erityisesti säännökset, jotka ilmaisevat selvästi lainsäätäjän poliittista tahtoa, ovat merkityksellisiä kohtuusarviointien kannalta.¹³

Toiseksi, mikäli tahdonvaltaisista säännöksistä halutaan poiketa sopimusedoin, täytyy poikkeavat ehdot olla tarkasti yksilöity ja selvästi ilmaistu. Mitkään ylimalkaiset maksuaikaa tai sopimuksen kestoa koskevat ehdot eivät riitä dispo-

9 Wilhelmssonin yleisiä oppeja koskevia näkemyksiä ennakoitavuuden ja yhdenvertaisuuden kannalta on kritisoinut Tuori 2002, Lakimies s. 902-913. Wilhelmsson on vastannut kritiikkiin myöhemmässä kirjoituksessaan, Wilhelmsson 2004, Lakimies s. 199-227.

10 Wilhelmsson 2001, s. 233-239.

11 Wilhelmsson 1997, Lakimies s. 1204-1205.

12 Wilhelmsson 1992, s. 192-194.

13 Emt, s. 194-196.

sitiivisen säännöksen syrjäyttämiseksi. Ja edelleen, mikäli osapuolet kuitenkin sopimusehdoin poikkeavat tahdonvaltaisista säännöksistä, sopimusta voidaan silti sovittelulla jonkin yleisen sovittelusäännöksen, esimerkiksi lain varallisuusoi-keudellisista oikeustoimista (OikTL) 36 §:n nojalla, jolloin säännöksen merkitys kohtuullisen ehdon mallina tulee sovellettavaksi.¹⁴

2.4 Sosiaalinen suorituseste suomalaisessa ja pohjoismaisessa lainsäädän- nössä

Pohjoismaiseen lainsäädäntöön sosiaalista suoritusestettä koskeva periaate otettiin 1950-luvulla, jolloin ensimmäiset erityissäännökset sosiaalisesta suoritus-estestä tulivat kansallisiin lakeihin yhteispohjoismaisen lainvalmistelun tuloksena syntyneen osamaksukauppalain myötä. 1960-luvulta eteenpäin erityisesti Suo- mi, Ruotsi ja Norja ovat ottaneet lakeihinsa monia erityissäännöksiä sosiaali- sen suoritussteen soveltamisesta. Myös Suomen oikeudessa ensimmäinen sosiaalista suoritusestettä koskeva erityissäännös otettiin lakiin osamaksukaupasta (OsamKL) vuonna 1966.¹⁵ Tämän jälkeen erityissäännöksiä on otettu muun muassa korkolakiin (KorkoL), kuluttajansuojalain (KSL) kuluttajakauppaa kos- kevaan 5 lukuun sekä kulutusluottoja koskevaan 7 lukuun ja vakuutusopimus- lakiin (VakSopL).¹⁶

Kuten valtaosa kuluttajaoikeudellisesta lainsäädännöstä, myös sosiaalista suoritusestettä koskevat erityissäännökset ovat pääasiallisesti pakottavia kuluttajan hyväksi. Sosiaalista suoritusestettä koskevien säännösten ydinaluetta ovat luon- nollisesti elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan väliset suhteet, mutta ei ole täysin poissuljettua, etteikö sosiaalista suoritusestettä koskevia normeja voitaisi analogi- sesti rajatuissa tapauksissa soveltaa myös yksityishenkilöiden välisiin sopimuksiin sekä sopimuksiin, joissa erityisen suojan tarpeessa on kuluttajaan rinnastettavissa oleva elinkeinonharjoittaja.¹⁷ Tässä esityksessä keskitytään jatkossa kuitenkin ku- luttajan ja elinkeinonharjoittajan välisiin sopimussuhteisiin.

14 Emt, s. 196.

15 Bärlund 1990, s. 13-43.

16 OsamKL 2.2 ja 11 §, KorkoL 11 § kohta 1, KSL 5:30.3 ja 7:16.2 sekä VakSopL 39.3 §.

17 Wilhelmsson 1992, s. 193-194. Esim. VakSopL 3.2 §:n mukaan säännökset ovat pakottavia myös sellaista elinkeinonharjoittajaa kohtaan, joka ”huomioon ottaen hänen elinkeinotoi- mintansa laatu ja laajuus sekä olosuhteet muutoin on vakuutuksenantajan sopijapuolena rin- nastettavissa kuluttajaan”. Mm. Hemmo pitää ongelmallisena kuluttaja-käsitteen ja KSL:n soveltamisalan mukaan rajautuvan sosiaalisen suojan formaalisuutta, koska sen ulkopuolelle jäävät mm. taloudellisten olojen ja muiden seikkojen puolesta kuluttajaan rinnastuvat elin- keinotoimintaa harjoittavat yksityishenkilöt, Hemmo 1996, s. 257.

2.5 Sosiaalisen suoritusesteen ja sitä koskevien erityissäännösten suhde yleisiin sovittelusäännöksiin

Sovitteluperusteena sosiaalinen suorituseste eroaa esimerkiksi OikTL 36 §:n mukaisesta yleisestä sovittelusäännöksestä siten, että sovittelu sosiaalisen suoritusesteen perusteella ei kohdistu sopimukseen, vaan sen perusteella lievennetään lain soveltamisesta johtuneita seurauksia yksittäistapauksissa.¹⁸ Sosiaalista suoritusestettä koskevat erityissäännökset ei myöskään edellytä, että sopimusrikkomuksen lain mukaiset seuraamukset olisivat kohtuuttomia sopimusosapuolten kannalta, vaan sosiaalisen suoritusesteen huomioon ottamiseksi riittää ainoastaan, että tietyt lakitekstissä ilmaistut tapahtumat, kuten työttömyys tai sairaus, ovat olleet käsillä.¹⁹ Kyse on siis tyyppikohtuuttomuudesta. Kuitenkin käytännössä esimerkiksi viivästyskorkoa²⁰ tai kuluttajan vahingonkorvausvelvollisuutta²¹ soviteltaessa sosiaalisen suoritusesteen perusteella kohtuuttomuusarvio on varsin tarpeellinen, koska edellä mainituissa tapauksissa sovittelu ei ole pakollista.²²

Vaikka lakiin onkin otettu monia sosiaalista suoritusestettä koskevia erityisnormeja, voidaan sopimusta sosiaalisen suoritusesteen perusteella sovittaa myös yleisten sovittelusäännösten, kuten OikTL 36 §:n tai KSL 4:1:n nojalla. Tällöin sovittelun edellytyksenä on, että osapuolten asemassa tai olosuhteissa on myöhemmin tapahtunut muutos, esimerkiksi kuluttajaa kohdannut sairaus tai työttömyys, jonka vuoksi sopimuksen ehtojen soveltaminen sellaisenaan johtaisi kohtuuttomuuteen. Sosiaalisen suoritusesteen huomioon ottaminen sopimuksen sovittelussa yleisen sovittelusäännöksen nojalla tarjoaakin mahdollisuuden kehittää sopimusoikeuden alalla yleistä sosiaalisesti suuntautunutta ajattelutapaa, joka vahvistaa myös sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen asemaa²³, sekä suojata velallista niissä tilanteissa, joissa edellytykset sosiaalista suoritusestettä koskevaan oppiin vetoamiselle eivät täyty²⁴. On kuitenkin luonnollista, että pyrittäessä todistamaan yleisen sosiaalisen suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen olemassaolo tähdätään siihen, että periaate voisi tulla sovellettavaksi myös itsenäisesti ilman erityisnormin tai yleisen sovittelusäännöksen tukea.²⁵

18 Esim. HE 109/1981, s. 23.

19 Poikkeuksena kuitenkin KSL 7:16.2, jonka mukaan kuluttajan vaatimus sosiaalisen suoritusesteen huomioon ottamisesta voidaan hylätä, mikäli sen huomioiminen olisi luotonantajalle ilmeisen kohtuutonta.

20 KorkoL 11 § kohta 1.

21 KSL 5:30.3.

22 Wilhelmsson & Sévon, 1984 s. 166.

23 Wilhelmsson, 1995 s. 114.

24 Wilhelmsson 1987, s. 190.

25 Bärlund 1990, s. 3.

3 Sosiaaliseen suoritusesteeseen vetoamisen edellytykset

Sosiaaliseen suoritusesteeseen vetoaminen edellyttää, että i) velallista on kohdannut erityinen tapahtuma, joka ii) on aiheuttanut velallisen maksuviivästyksen (syy-yhteys), iii) eikä velallinen ole voinut ennakoida tapahtumaa, iv) eikä tapahtuman aiheutumista voida lukea velallisen syyksi. Erittelen tässä lyhyesti eri edellytyksiä Wilhelmssonin esityksen pohjalta.²⁶

3.1 Sosiaaliseen suoritusesteeseen johtanut tapahtuma

Useimmin mainittuja esimerkkejä sosiaaliseen suoritusesteeseen johtavista tapahtumista ovat velallisen sairaus ja työttömyys. Muutokset velallisen terveyden-tilassa, kuten pitkäaikainen sairaus, saattavat johtaa paitsi velallisen palkkatulojen pienenemiseen myös merkittävään menojen kasvuun esimerkiksi tarpeellisten hoitokulujen muodossa. Velallisen työolosuhteissa sosiaalisen suoritusesteen kannalta relevantteja muutoksia ovat paitsi irtisanomisesta johtunut työttömyys, myös esimerkiksi palkan tai työtuntien väheneminen sekä lakko tai työsulku, siis ylipäätään muutos, joka vaikuttaa negatiivisesti velallisen palkkatuloihin.²⁷

Lisäksi sosiaaliseen suoritusesteeseen johtaneiksi tapahtumiksi voidaan lukea muutokset velallisen asumisolosuhteissa, perhesuhteissa sekä eräissä harvoissa tapauksissa velallisen omaisuutta kohdanneet muutokset. Asumisolosuhteissa tapahtunut muutos, joka vaikuttaa heikentävästi velallisen maksukykyyn, voi olla esimerkiksi vuokrasuhteen päättymisen tai muu asunnon menettämiseen johtanut tapahtuma, jonka vuoksi velallisen asumiskustannukset ovat äkillisesti nousseet.²⁸

Velallisen perhesuhteissa tapahtuneita relevantteja muutoksia voivat olla avioero, samassa taloudessa olevan läheisen kuolema²⁹, sairaus tai työttömyys sekä tietyissä tilanteissa elatustaakan kasvu perheenisäyksen myötä. Tällaiset tapahtumat, vaikka ne kohtaisivatkin velallisen sijasta hänen läheistään, saattavat vaikuttaa merkittävästi velallisenkin maksukykyyn yhteisen talouden tulojen vähentymisen tai menojen kasvun kautta.³⁰

26 Wilhelmsson 1992, s. 197.

27 Emt, s. 197-199.

28 Emt, s. 199-200.

29 Lohi pitää mahdollisena, että alkuperäisen sopimuskumppanin oikeudenomistajat voisivat vedota sosiaaliseen suoritusesteeseen, kun perittävän jättämien velvoitteiden täyttäminen käy kuolinpesän osakkaille taloudellisesti kohtuuttomaksi esimerkiksi silloin, kun perilliset ovat olleet perittävän elatuksen varassa, Lohi 1998, s. 118-123.

30 Wilhelmsson 1992, s. 200.

3.2 Sosiaaliseen suoritusesteeseen johtaneen tapahtuman ja velallisen suorituksen estymisen välinen syy-yhteys

Jotta velallinen voisi vedota sosiaaliseen suoritusesteeseen, hänen täytyy kyetä näyttämään, että kyseinen tapahtuma on estänyt häntä suorittamasta veloitetaan sovitulla tavalla. Lainsäädännössä syy-yhteysvaatimus esiintyy kahdessa erilaisessa muodossa. Ensimmäinen syy-yhteysvaatimuksen muoto edellyttää, että tapahtuma on aiheuttanut velallisen maksukyvyttömyyden ja sitä kautta estänyt häntä täyttämästä veloitettaan.³¹ Tämä vastaa käsitystä sosiaalisen suoritusesteen periaatteesta suppeassa merkityksessä ja on ehdottomasti lähempänä sosiaalista suoritusestettä koskevan opin ydinajatusta kuin jälkimmäinen syy-yhteysmalli. Toisen syy-yhteysvaatimuksen muodon täyttymiseen riittää, että tapahtuma on jollakin muulla tavalla estänyt velallista tekemästä suoritustaan; velallisen maksukyvyttömyyttä ei vaadita.³² Tämä vastaa sosiaalisen suoritusesteen periaatetta sen laajassa merkityksessä.

Suurella osalla sosiaalista suoritusestettä koskevia erityissäännöksiä edellytetään suppean käsityksen mukaisesti velallisen maksukyvyttömyyttä. Pohjoismaissa sosiaaliseen suoritusesteeseen vetoaminen ei kuitenkaan perinteisen käsityksen mukaan edellytä, että velallinen olisi täysin maksukyvytön, vaan sosiaalisen suoritusesteen vaikutus tapauksen arviointiin voi tulla kyseeseen myös silloin, kun veloitteen suorittaminen olisi muuten kohtuuttoman raskasta velalliselle hänen varallisuutensa ja tulonsa huomioon ottaen. Esimerkiksi KorkoL:n esitöissä ei viivästyskoron määrän sovitteluksi sosiaalisen suoritusesteen perusteella edellytetä velallisen täyttää maksukyvyttömyyttä, vaan KorkoL 11 §:n mukainen sovittelu on mahdollista jo siinä vaiheessa, kun velkaa ei ole voitu maksaa oikeassa ajassa vaarantamatta velallisen ja hänen perheensä kohtuullisia asumis- ja muita elinolosuhteita.³³

Pääasiallisesti yleinen periaate sosiaalisesta suoritusesteestä ymmärretään siis nimenomaan sen suppeassa merkityksessä. Ei ole kuitenkaan täysin poissuljettua, etteikö sosiaalisen suoritusesteen periaatetta voitaisi laajentaa koskemaan myös tilanteita, joissa tapahtuma, kuten äkillinen sairaus, on estänyt velallista fyysisesti täyttämästä sopimusveloitettaan. Tällöin ei yleisenkään periaatteen tasolla

31 Esim. OsamKL 2 ja 11 § sekä KorkoL 11 §, joissa kolmiportainen syy-yhteysketju eli edellytetään velallisen joutuneen maksuvaikeuksiin; sosiaalisen suoritusesteen periaate suppeassa merkityksessä.

32 KSL 7:16.2, jossa kaksiportainen syy-yhteysketju eli ei edellytetä velallisen joutumista maksuvaikeuksiin; sosiaalisen suoritusesteen periaate laajassa merkityksessä.

33 HE 109/1981, s. 23.

edellyttäisi, että tapahtuman pitäisi johtaa velallisen maksukyvyttömyyteen, vaan sosiaaliseen suoritusesteeseen vetoamiseksi riittäisi perusteeksi pelkkä lyhyt, kaksiportainen tapahtumaketju. Kuten aiemmin todettiin, myös eräissä sosiaalista suoritusestettä koskevissa erityissäännöksissä periaate on ilmaistu sen laajassa merkityksessä eli ilman vaatimusta velallisen maksukyvyttömyydestä.³⁴ Lisäksi, kuten jäljempänä käy ilmi, kuluttajavalituslautakunta³⁵ on soveltanut sosiaalista suoritusestettä koskevaa periaatetta eräissä tapauksissa sen laajassa merkityksessä.

3.3 Tapahtuman ennakoimattomuus

Vaativuudesta siitä, kuinka tarkasti ja kuinka pitkälle tulevaisuuteen velallisen tulisi ennakoita tulevia tapahtumia, ei voida asettaa kovin korkealle. Tällöinhän esimerkiksi jokseenkin tavalliset, tai paremmin sanottuna ei täysin epätavalliset tapahtumat, kuten sairastuminen tai työttömyys, voisivat jäädä ennakoimattomuuskriteerin takia soveltamisen ulkopuolelle. Pikemminkin arvion tulisi siis perustua siihen, onko este ollut olemassa jo sopimusta tehtäessä tai onko velallinen ollut tietoinen siitä, että epäsuotuisa tapahtuma tulee kohtaamaan häntä tulevaisuudessa. Pelkkää ennustamista ja epäilyä ei tulisi pitää relevanttina.³⁶

3.4 Velallisen tuottamuksen puuttuminen

Sosiaaliseen suoritusesteeseen vetoaminen ei voi tulla kysymykseen, mikäli velallinen on joutunut maksuvaikeuksiin pääasiallisesti omasta syystään. Tämän säännön ankara sanasta sanaan -soveltaminen voisi kuitenkin tietyissä tilanteissa, esimerkiksi avioeron tai lakon yhteydessä, johtaa kohtuuttomiin tuloksiin; toimiihan velallinen edellä mainitun kaltaisissa tilanteissa vapaaehtoisesti ja tietoisena oman toimintansa vaikutuksista tapahtumien kulkuun. Tämän vuoksi tuottamuskysymys tulisikin aina ratkaista tapauskohtaisella arviolla.³⁷

Lisäksi lienee selvää, että velallisella on yleinen velvollisuus pyrkiä välttämään tai voittamaan maksuvaikeuksiin joutuminen esimerkiksi ottamalla vastaan tarjottu työpaikka, josta hänellä ei ole perusteltua syytä kieltäytyä. Mikäli velallinen laiminlyö tämän velvollisuutensa, hänen oikeuttaan vedota sosiaaliseen suorituse-

34 Wilhelmsson 1992, s. 201-203.

35 1.3.2007 alkaen kuluttajariitalautakunta, laki kuluttajariitalautakunnasta (12.1.2007/8).

36 Wilhelmsson 1992, s. 204. Tapahtuman ennakoitavuuteen on otettu kantaa myös KSL:n kulutusluottoja koskevan luvun esitöissä, HE 88/1985, s. 32.

37 Wilhelmsson 1992, s. 204-205.

teeseen voidaan kaventaa ainakin siltä osin, kuin uuden työn vastaanottaminen olisi parantanut hänen mahdollisuuksiaan suoriutua velvoitteestaan.³⁸

4 Sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen asema Pohjoismaissa ennen 1990-lukua

4.1 Yleistä

Jotta olisi mahdollista arvioida sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen aseman kehitystä kuluttajaoikeuden alalla 1990- ja 2000-luvulla, on tarpeellista ensin selostaa lyhyesti aiempia tutkimustuloksia. Edellä viitattiin vuonna 1990 julkaistuun Johan Bärlundin johtaman työryhmän tutkimusraporttiin ”Sociala prestationshinder i konsumentavtal”, jossa selvitettiin sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen esiintymistä pohjoismaisessa lainsäädännössä ja oikeuskirjallisuudessa sekä yleisissä sopimusehdoissa ja kuluttajaviranomaisten ratkaisuisissa. Selvityksen tulosten perusteella Bärlund esitti Wilhelmssonin aiempia päätelmiä tukevan väitteen³⁹, että ainakin Suomen, Ruotsin ja Norjan kuluttajaoikeudessa vallitsee yleinen oikeusperiaate sosiaalisesta suoritusesteestä.⁴⁰ Oikeuskirjallisuudessa sosiaalista suoritusestettä koskevan opin merkityksestä on esitetty erilaisia mielipiteitä. Opin asemaa yleisenä oikeusperiaatteena on puollettu laajasti⁴¹, mutta toisaalta osassa kannanottoja on myös korostettu, että oppia on mahdollista soveltaa vain erityissäännöksen tuella.⁴² Seuraavaksi erittelen lyhyesti sosiaalista suoritusestettä koskevaa oikeustilaa Bärlundin selvityksen ja muiden tutkimustulosten perusteella.

38 Emt, s. 205-206. Sama periaate ilmenee myös sopimuksenulkoisissa vahingonkorvaustilanteissa, joissa mm. vahingonaiheuttajan piittaamattomuus estää vahingonkorvauksen sovittelun, Hemmo 1996, s. 257-258.

39 Wilhelmsson 1987, s. 187-213.

40 Bärlund 1990, s. 79.

41 Sosiaalista suoritusestettä koskevan opin asemaa yleisenä oikeusperiaatteena ovat Wilhelmssonin ja Bärlundin lisäksi kannattaneet mm. Ämmälä, jonka mukaan sosiaalinen suorituseste voidaan ottaa huomioon sopimuksen pätemättömyysperusteeseen vetoamiselle asetettua määräaikaa pidentävänä seikkana ilman erityissäännöksen tukea, Ämmälä 1993, s. 193. Nybergh pitää opin asemaa yleisenä siviilioikeudellisena instituutiona yleisesti tunnustettuna ja katsoo oman tutkimuksensa valossa, että oppia voidaan soveltaa ilman nimenomaisen lainsäädännön tukeakin, Nybergh 1997, s. 57 ja 85. Katso myös Kartio 2001. Kiistanalaisena sosiaalista suoritusestettä koskevan opin asemaa suhteessa sopimusoikeuden yleisiin oppeihin pitää mm. Hemmo 2003, s. 20 ja Lohi 1998, s. 120, vaikka samassa yhteydessä Lohi katsookin, että ns. sosiaalinen vetäytymisoikeus ei ehdottomasti rajoitu laissa nimenomaan säänneltyihin tilanteisiin, Lohi 1998, s. 119.

42 Kriittikkä sosiaalista suoritusestettä koskevasta opista ja sen merkityksestä yleisenä oikeusperiaatteena Ruotsin oikeudessa on esittänyt Sandgren 1992-1993, Juridisk tidskrift vid Stockholms Universitet s. 456-486 ja 643-668. Myös Välimäki 1995, s. 144.

4.2 Sosiaalista suoritusestettä koskeva lainsäädäntö

Pohjoismaissa sosiaalista suoritusestettä koskevan lainsäädännön kehitys ennen 1990-lukua on ollut varsin yhtenäistä ja keskittynyt pääasiallisesti kuluttajaoikeuden alalle. Erittelemättä tässä tarkemmin eri maiden sosiaalista suoritusestettä koskevaa erityislainsäädäntöä totean, että Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa sosiaalinen suorituseste on otettu huomioon esimerkiksi osamaksukauppaa, kulutusluottoja, viivästyskoron sovittelua, vahinko- ja henkilövakuutuksia sekä kuluttajakauppaa ja kuluttajapalveluksia koskevissa laeissa. Tanskassa erityissääntely on ollut muita Pohjoismaita vähäisempää.⁴³ Voidaan siis sanoa, että voimassa olleen lainsäädännön määrän ja kattavuuden perusteella sosiaalista suoritusestettä koskevan periaatteen asema kuluttajaoikeuden alalla oli jokseenkin vahva jo ennen 1990-lukua.⁴⁴

4.3 Kuluttajaviranomaisten yleisiä sopimusehtoja koskeva sääntely ja ratkaisukäytäntö

Pohjoismaissa kuluttaja-asiamiehet ovat 1970- ja 1980-luvulla neuvotteluisaan elinkeinonharjoittajien eturyhmien kanssa saaneet sisällytyksi eri alojen vakiosopimukseen sosiaalista suoritusestettä koskevia ehtoja. Myös yksittäisten elinkeinonharjoittajien sopimusehtoja on tarkistettu kuluttaja-asiamiesten ehdotusten mukaisesti. Lisäksi kuluttajavalituslautakunnat ovat ottaneet kantaa yksittäistapauksissa erilaisten sopimusehtojen kohtuullisuuteen, millä on ollut vaikutusta kullakin alalla yleisesti esiintyviin käytäntöihin ja sopimusehtoihin. Kuluttaja-asiamiehet ovat Pohjoismaissa puuttuneet vakiosopimukseen, jotka koskevat mm. autojen, televisioiden ja muiden irtainten esineiden vuokrausta, seuramatkoja ja muita matkailupalveluja sekä välttämättömyyshyödykkeiden, kuten sähkön, lämmön ja veden toimitusta. Myös kuluttajavalituslautakunnat ovat riita-asioiden yhteydessä ottaneet kantaa edellä mainittuihin asioihin.⁴⁵

Pääpiirteissään kuluttajaviranomaisten vaikutus näkyy vakioehdoissa kahdella tavalla. Ensiksikin sopimusehdoissa saatetaan laajentaa kuluttajan oikeutta peruuttaa tilaus tai irtisanoa sopimus ennenaikaisesti, mikäli hän on joutunut taloudellisiin vaikeuksiin sosiaalisen suoritusesteen vuoksi ja sopimus on sen vuoksi

43 Tarkemmin sosiaalista suoritusestettä koskevasta erityislainsäädännöstä Bärnlund 1990: Suomen osalta s. 13-19, Norjan osalta s. 26-35, Ruotsin osalta s. 35-39 ja Tanskan osalta s. 41-42.

44 Bärnlund 1990, s. 13-43.

45 Emt, s. 44-77, jossa esitely yksityiskohtaisesti kuluttajaviranomaisten käytäntöä eri Pohjoismaissa 1970- ja 1980-luvulla.

käynyt kuluttajalle kohtuuttoman raskaaksi (sosiaalinen suorituseste suppeassa merkityksessä).⁴⁶ Toisaalta kuluttajan maksuvaikeuksia ei kaikissa tapauksissa vaadita, vaan sopimus voidaan peruuttaa myös sen takia, että kuluttaja ei sosiaalisen suoritusesteen vuoksi kykene käyttämään hyväkseen hyödykettä (sosiaalinen suorituseste laajassa merkityksessä). Tällöin kuluttajan velvollisuutta maksaa korvausta elinkeinonharjoittajalle voidaan rajoittaa esimerkiksi tiettyyn prosentiosuuteen hyödykkeen hinnasta tai niihin todellisiin vahinkoihin, jotka elinkeinonharjoittajalle syntyy sopimuksen peruuttamisesta.⁴⁷

Toiseksi sosiaalinen suorituseste voidaan ottaa huomioon, kun kuluttaja palauttaa vuokraamansa hyödykkeen myöhässä sen vuoksi, että hän on sairastunut vakavasti tai häntä on kohdannut jokin muu fyysinen este (sosiaalinen suorituseste laajassa merkityksessä). Tällöin kuluttaja voidaan velvoittaa maksamaan hyödykkeestä myöhästymisajalta ainoastaan samanmääräinen vastike, kuin mitä hän on ollut velvoitettu maksamaan normaalitakin vuokra-ajalta. Ylimääräisiä myöhästymismaksuja ei tulisi periä.⁴⁸

Kaiken kaikkiaan selvityksen tuloksista voidaan päätellä, että sosiaalista suoritusestettä koskevilla sopimusehdoilla pyritään pääasiallisesti laajentamaan kuluttajan oikeutta vetäytyä sopimuksesta, kun taas sosiaalista suoritusestettä koskevilla lainsäädännöksillä rajoitetaan elinkeinonharjoittajan oikeutta vedota sellaisiin oikeusseuraamuksiin, joihin tämä normaalisti olisi oikeutettu vetoamaan kuluttajan syyllystyttä sopimusrikkomukseen.⁴⁹

4.4 Muu sosiaalista suoritusestettä koskeva oikeuskäytäntö

Ennen 1990-lukua sosiaaliseen suoritusesteeseen verrattavia näkökohtia on otettu huomioon oikeuskäytännössä lähinnä soviteltaessa sopimusta OikTL 36 §:n yleisen sovittelusäännöksen nojalla. Esimerkiksi korkeimman oikeuden (KKO) ratkaisuissa 1984 I 1 ja 1984 II 83 sopimuksia on pidetty kohtuuttomina ottaen huomioon osapuolten asema sopimuksen voimassaoloaikana ja erityisesti osa-

46 Esim. Suomessa television vuokrausta koskevaan sopimukseen sisällytetty ehto kuluttajan oikeudesta irtisanoa määräaikainen sopimus yhden kuukauden irtisanomisajalla sosiaalisen suoritusesteen vuoksi, Bärlund 1990, s. 47-48.

47 Esim. Suomessa seuramatkoja koskevat yleiset sopimusehdot, joiden mukaan matkan voi peruuttaa toimistomaksua vastaan, mikäli matkan tilaaja tai joku hänen läheisistään on sairastunut vakavasti tai joutunut vakavaan onnettomuuteen tai menehtynyt. Ehdossa ei taloudellisia suoritusesteitä huomioida lainkaan ja peruutussuojaa saavat ainoastaan ne kuluttajat, jotka ovat maksaneet siitä erillisen maksun. Voidakseen vedota verrattain ankariin ehtoihin elinkeinonharjoittajan tulee kuitenkin täyttää informaatiovelvollisuutensa kuluttajaa kohtaan. Bärlund 1990, s. 51-53.

48 Esim. Suomessa auton vuokrausta koskevat yleiset sopimusehdot, Bärlund 1990, s. 45-46.

49 Bärlund 1990, s. 79.

puolten taloudellisen olot.⁵⁰ Myös hovioikeuskäytännössä⁵¹ on verrattain usein esiintynyt sosiaalisen suoritusesteen kaltaisia sovitteluperusteita. Merkitystä on annettu taloudellisten seikkojen ohella osapuolten terveydessä ja muissa elinoloissa tapahtuneille muutoksille.⁵²

5 Sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen kehitys 1990- ja 2000-luvuilla

5.1 Yleistä

1990- ja 2000-luvulla Suomessa yksityisoikeuden kehitykseen ovat merkittävästi vaikuttaneet vuosikymmenen alun talouslama, hyvinvointivaltion rakenteiden purkaminen, niin sanottu riskiyhteiskuntakehitys sekä kansainvälistyminen ja sen heikentävä vaikutus perinteiseen kansallisvaltion ja kansalliseen oikeusjärjestykseen. Edellä mainitut ilmiöt vaikuttavat erityisesti yksityisoikeuden vastuusääntöjen merkityksen muuttumiseen, kun perinteisesti valtiolle kuulunutta vastuuta kansalaisten hyvinvoinnista on pyritty siirtämään yksityisoikeuden vastuusääntöjen avulla yrityksille.⁵³ Sosiaalisen suoritusesteen oppi on yksi osuvimmista esimerkeistä kuvatuslaisesta kehityksestä, jossa eräitä velkojan oikeuksia rajoitetaan velallisen hyvinvoinnin turvaamiseksi silloin, kun velallinen on joutunut suoritusvaikeuksiin itsestään riippumattomien syiden vuoksi. Toinen mainitsemisen arvoinen esimerkki on laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (25.1.1993/57).⁵⁴

5.2 Sosiaalista suoritusestettä koskevan lainsäädännön kehitys

Bärlundin johtaman työryhmän tutkimusraportin ilmestymisen jälkeen sosiaalista suoritusestettä koskeva lainsäädäntö on lisääntynyt merkittävästi. Uusia sosiaalista suoritusestettä koskevia erityissäännöksiä on Suomessa otettu muun muassa kuluttajakauppaa ja kuluttajapalveluksia, elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välistä asuinkiinteistökauppaa, uuden asuinhuoneiston ja käytetyn asuinhuoneiston kauppaa, kuluttajavakuutuksia, verotusmenettelyä sekä eräiden

50 Wilhelmsson 1995, s. 113-114.

51 Esim. RHO 1.7.1989 S 87/330, HHO 26.9.1990 S 89/111, THO 10.6.1988 1987 S 7 Hal 1.

52 Ämmälä 1991, s. 278-280.

53 Wilhelmsson 1997, Lakimies s. 1182-1184. Julkisten palveluiden yksityistämisestä ja sen tuomista haasteista erityisesti sopimuspakon kannalta Nybergh 1997, s. 280-288.

54 Wilhelmsson 1997, Lakimies s. 1204. Myös sopimuspakkoa voidaan pitää ilmiönä, jossa kuluttajan asemaa pyritään parantamaan kaventamalla elinkeinonharjoittajan oikeuksia. Sopimuspakon kohdalla kyseessä on tosin pääasiassa perinteisen sopimusvapauden rajoittaminen, ei velkajanoikeuksien. Tarkemmin sopimuspakosta Nybergh 1997.

välttämättömyyshyödykkeiden toimitusta koskeviin lakeihin.⁵⁵ Kuten aiemmat erityissäännökset sosiaalisesta suoritusesteestä, myös 1990- ja 2000-luvulla voimaan tulleet säännökset keskittyvät pääasiallisesti rajoittamaan elinkeinonharjoittajan oikeutta vedota sellaisiin oikeusseuraamuksiin, joihin tämä normaalisti olisi oikeutettu vetoamaan ostajan syyllistyttyä sopimusrikkomukseen.⁵⁶

Käytännössä säännöksillä rajoitetaan elinkeinonharjoittajan oikeuksia kahdella tavalla. Ensinnäkin kuluttajakauppaa koskevissa laeissa mahdollistetaan ostajan vahingonkorvausvelvollisuuden sovittelu silloin, kun elinkeinonharjoittaja purkaa kaupan kuluttajan maksuviivästyksen vuoksi ja maksuviivästyksy johtuu sosiaalisesta suoritusesteestä sekä silloin, kun kuluttaja peruuttaa kaupan sosiaalisen suoritusesteen vuoksi. Toiseksi kuluttajavakuutuksia ja välttämättömyyshyödykkeiden toimitusta sääntelevissä laeissa rajoitetaan määrääjäksi elinkeinonharjoittajan oikeutta irtisanoa sopimus ja lopettaa hyödykkeen toimitus kuluttajan jouduttua maksuviivästyksen sosiaalisen suoritusesteen vuoksi.

Bärlund esittää tutkimusraportissaan kolme oikeuspoliittista suositusta, jotka koskevat välttämättömyyshyödykkeiden toimitusta, kuluttajan oikeutta peruuttaa tilauskauppa tai kuluttajapalvelusta koskeva sopimus sekä kuluttajan oikeutta irtisanoa pitkäaikainen sopimus.⁵⁷ Ainakin välttämättömyyshyödykkeiden osalta Bärlundin suositukset näyttävät toteutuneen hyvin, sillä sekä sähkön, veden että puhelimen toimitusehtoja koskeviin lakeihin on saatu pakottavia säännöksiä, jotka takaavat hyödykkeen toimituksen jatkumisen määrääjäksi, mikäli kuluttaja on joutunut maksuviivästyksen sosiaalisen suoritusesteen vuoksi. Kuten edellä kävi ilmi, myös tilauskauppaa ja kuluttajapalveluksia koskeviin KSL:n lukuihin on saatu tutkimuksessa esitettyjen suositusten mukaiset säännökset, jotka laajentavat sosiaaliseen suoritusesteeseen joutuneen kuluttajan oikeutta peruuttaa tilaus tai palvelus.

55 KSL 5:30.3 (5.1.1994/16), KSL 8:33 (5.1.1994/16), Maakaari (MK) 2:10 kohta 4 (12.4.1995/540), Asuntokauppalaki (AsuntoKL) 4:38.2 (23.9.1994/843), AsuntoKL 6:29 (23.9.1994/843), VakSopL 5:39.3 (28.6.1994/543), Verotusmenettelylaki 88.2 § kohta 1 (18.12.1995/1558), Sähkömarkkinalaki 27i § (26.3.1999/466), vesihuoltolaki 6:26.3 (9.2.2001/119), viestintämarkkinalaki 73 § kohta 4 (23.5.2003/393). Tarkemmin uudemasta sosiaalista suoritusestettä koskevasta lainsäädännöstä Suomen ja muiden Pohjoismaiden osalta Nybergh 1997, s. 57-73.

56 Poikkeuksena yleisestä säädöksien linjasta viestintämarkkinalain 70 § (20.1.2006/26), jossa säädetään kuluttajan oikeudesta irtisanoa määräaikainen liittymäsopimus sosiaalisen suoritusesteen perusteella kytkykaupassa. Perinteisesti kuluttajan oikeutta irtisanoa määräaikainen sopimus on laajennettu pääasiallisesti sopimusehdoin, ei laeilla.

57 Bärlund 1990, s. 65-85.

5.3 Sosiaalista suoritusestettä koskeva oikeuskäytäntö ja kuluttajaviranomaisten ratkaisut

Lainsäädännön lisäksi sosiaalista suoritusestettä koskevaa oikeus- ja viranomaiskäytäntö on lisääntynyt 1990- ja 2000-luvulla. Vaikka sosiaalisen suoritusesteen käytännön merkitystä ei pidetä kovin suurena⁵⁸, sitä koskevan oikeusperiaatteen aseman voidaan katsoa vahvistuneen seuraavaksi esiteltävien harvojen kuluttajavalituslautakunnan täysistuntoratkaisujen ja KKO:n ennakkoratkaisujen perusteella. Esille otetuissa tapauksissa sosiaalinen suorituseste on huomioitu ratkaisua harkittaessa ilman nimenomaisen erityissäännöksen tukea, mikä vahvistaa sosiaalisen suoritusesteen asemaa yleisenä oikeusperiaatteena kuluttajaoikeuden ja yleisesti sopimusoikeuden alalla.

Sosiaalista suoritusestettä koskevia kuluttajavalituslautakunnan täysistuntoratkaisuja

Ensimmäiseksi käsiteltävä kuluttajavalituslautakunnan täysistuntoratkaisu koskee tapausta⁵⁹, jossa L oli tehnyt ostotarjouksen osakehuoneistosta ja maksanut tarjouksen vakuudeksi käsirahan huoneiston välittäjän tilille. Tämän jälkeen L kuitenkin kuoli. Toimeksiantajan osuus käsirahasta palautettiin L:n vanhemmille, mutta nämä vaativat palautettavaksi myös välittäjän osuutta, koska kauppa oli jäänyt syntymättä tarjouksen tekijän eli L:n kuoleman johdosta. Välittäjä vastasi vaatimukseen vetoamalla toimeksiantosopimukseen, jonka mukaan välittäjällä on oikeus korvaukseen, joka on puolet ostajan maksamasta ja toimeksiantajan hyväksi jäävästä käsirahasta, mikäli kauppa ei synny ostajan puolella olevasta syystä.⁶⁰

Ratkaisussaan kuluttajavalituslautakunta sovelsi tapaukseen KSL 4:1:n mukaista yleistä kohtuuttomien sopimusehtojen sovittelulauseketta. Lautakunnan mukaan sopimusehdon kohtuullisuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon sopimusosapuolten asemassa tapahtuneet muutokset ja kaupan purkamiseen vaikuttaneet syyt. Merkitystä voi siis olla osapuolen henkilökohtaisiin olosuhteisiin kiinteästi liittyvillä olosuhteiden muutoksilla, kuten sairaudella, kuolemalla tai muulla sosiaalisella suoritusesteellä. Tapauksessa lautakunta ei kuitenkaan päättänyt suositamaan välittäjälle käsirahaosuuden palauttamista, koska välittäjä oli jo täyttänyt ainakin pääosan velvoitteistaan ja koska välittäjän hyväksi jääneen

58 Sorainen 1998, Oikeus s. 68; sosiaalisen suoritusesteen perusteella tapahtuvan viivästyskoron sovittelun osalta HE 232/2001, s. 10.

59 Annettu 27.8.1991, diaarinumero 90/37/1083.

60 Ståhlberg 1996, s. 36.

käsirahaosuuden ei katsottu ylittäneen välitystehtävän hoitamisesta aiheutuneita kustannuksia.⁶¹

Toisessa sosiaalista suoritusestettä koskevassa kuluttajavalituslautakunnan täysistuntoratkaisussa⁶² on kyse tapauksesta, jossa kuluttaja (K) tilasi kesäkuussa lentoyhtiöltä lentoliput meno–paluu-lennolle, jonka lähtöpäivä oli heinäkuun lopussa. K maksoi liput heinäkuun alussa, mutta joutui mielenterveydellisistä syistä sairaalaan kahdeksan päivää ennen suunniteltua lähtöpäivää, eikä hän tämän vuoksi ollut kykenevä peruuttamaan matkaa. Matka peruutettiin sairaalasta käsin vasta kolme päivää ennen lähtöä. Myöhästyneen peruutuksen takia lentoyhtiö ei suostunut palauttamaan lentolippujen hintaa, sillä ehtojen mukaan ennen lippujen kirjoittamista ja matkan maksamista matka oli mahdollista peruuttaa kuluitta, ja jos matka peruutettiin viimeistään seitsemän päivää ennen lähtöä, lipun hinnasta maksettiin takaisin puolet.⁶³

K vaati lentoyhtiötä palauttamaan lippujen hinnan. K vetosi lääkärinlausuntoon, jonka mukaan hän ei akuutista psykoosista johtuen ollut matkaa maksaessaan kykeneväinen normaaliin harkintaan, eikä hän tilansa vuoksi myöskään myöhemmin ollut kykeneväinen peruuttamaan matkaansa määräaikana tai hoitamaan muutenkaan asioitaan saati matkustamaan. K ei ollut ehtinyt ennen sairaalaan joutumistaan ottaa matkavakuutusta, joka olisi korvannut matkan hinnan peruutuksen johtuessa sairastapauksesta. Lentoyhtiö vastasi K:n vaatimuksiin ilmoittamalla, että K:lle oli tämän pyynnöstä valittu mahdollisimman edullinen lentolippu ja lisäksi sekä varausta tehtäessä että lippuja lunastettaessa K:lle oli korostettu peruutus- ja muutosehtoja. K:ta oli myös kehoitettu hankkimaan matkavakuutus. Lentoyhtiö katsoi siis täyttäneensä informaatiovelvollisuutensa ja toimineensa muutenkin asianmukaisesti.⁶⁴

Ratkaisussaan kuluttajavalituslautakunta ei antanut merkitystä K:n terveydentilalle lippuja hankittaessa mutta huomioi sen sijaan K:n kykenemättömyyden peruuttaa matka ajoissa ja matkustaa suunnitellusti akuutin psykoosin takia. Kuten ensimmäisessä tapauksessa, tässäkin kuluttajavalituslautakunta sovelsi ratkaisussaan KSL 4:1:n mahdollistamaa sopimusehdon sovittelua sosiaalisen suoritus-teen perusteella. Lautakunnan mukaan sopimusehdot eivät periaatteessa olleet kokonaisuus huomioon ottaen kohtuuttomat, mutta kyseessä olevassa yksittäis-

61 Emt, s. 37.

62 Annettu 13.12.1991, diaarinumero 90/35/2368.

63 Ståhlberg 1996, s. 55.

64 Emt, s. 55.

tapauksessa lautakunta päätti kuitenkin suositaa peruuttamishdon sovittelua sosiaalisen suoritusasteen perusteella siten, että lentoyhtiön tuli palauttaa K:lle 25 prosenttia lipun hinnasta.⁶⁵

Sosiaalista suoritusastetta koskevan oikeusperiaatteen kannalta tapauksissa on merkityksellistä se, että kuluttajavalituslautakunta on ottanut sosiaalisen suoritusasteen huomioon ratkaisussaan ilman erityissäännöksen tukea. Vaikka ensimmäisessä tapauksessa kuluttajan kuolema ei vaikuttanutkaan kokonaisarvioon niin, että kuluttajan läheisten vaatimukset olisi hyväksytty, oli tapauksessa kuitenkin hyväksytty sosiaalisen suoritusasteen huomioon ottaminen sovitteluperusteena yleisen sovittelusäännöksen nojalla. Tämä vahvistaa periaatteen asemaa, vaikka toki tavoiteltavaa on, että periaate voisi tulla sovellettavaksi täysin itsenäisesti.⁶⁶ Tapaukset ovat myös hyvä esimerkki sosiaalisen suoritusasteen periaatteen soveltamisesta sen laajassa merkityksessä: tapauksissa ei edellytetty kuluttajan maksukyvyttömyyttä, vaan sosiaalisesti suoritusasteeksi kelpuutettiin myös sosiaalisen syyn aiheuttama fyysinen este.⁶⁷

Sosiaalista suoritusastetta koskeva KKO:n käytäntö

Kuluttajavalituslautakunnan täysistuntoratkaisujen lisäksi sosiaalisen suoritusasteen merkitys on tullut esille myös eräässä melko tuoreessa KKO:n ratkaisussa.⁶⁸ Tapauksessa kunnallisen vuokratotaloyhtiön vuokralainen A oli laiminlyönyt vuokranmaksuvelvollisuutensa, minkä vuoksi vuokranantaja ajoi häntä vastaan kannetta, jossa vaadittiin A:n velvoittamista muuttamaan välittömästi huoneistosta. Haasteen tiedoksi antamisen hetkellä 20.4.2001 A:lla oli rästissä huhtikuun ja maaliskuun vuokrat kokonaan sekä pääosa helmikuun vuokrasta. Vuokranantaja Asunto Oy Sirkkavuoren mukaan A oli lisäksi jo vuoden 2000 alusta lähtien maksanut säännönmukaisesti vuokransa tai ainakin asumistuen ylittävän osuuden siitä useita viikkoja myöhässä.

A kiisti purkamisoikeuden vetoamalla siihen, että laiminlyönnit johtuivat tilapäisestä maksukyvyttömyydestä, jonka syynä oli sekä hänen oma työttömyytensä että hänen puolisonsa äkillinen sairastuminen ja sitä seurannut noin kahden vii-

65 Ståhlberg 1996, s. 56. Mononen puolestaan liittää ko. tapauksessa sosiaalisen suoritusasteen tahdonvapauden suojaamiseen, millä ei ole sisällöllistä merkitystä sopimusoikeuden materiaalisuuden kannalta. Mononen 2001, s. 346. Tämä ei kuitenkaan estä liittämästä ratkaisua pohdintaan sosiaalista suoritusastetta koskevan oikeusperiaatteen merkityksestä ja soveltamisalan laajuudesta.

66 Bärnlund 1990, s. 3.

67 Mononen 2001, s. 346.

68 KKO 2003:71.

kon mittainen sairausloma ja 800 markan sairaalalasku. A:n mukaan pariskunnan taloudellinen tilanne olisi parantunut lähitulevaisuudessa työllistymisen takia.

Tapausta käsiteltiin ensin Tampereen asunto-oikeudessa, joka ratkaisi asian vuokranantajan eduksi perustellen päätöstään lain asuinhuoneiston vuokrauksesta (AsHVL) 61 §:n⁶⁹ mukaisesti sillä, ettei A:n laiminlyönneillä ollut vuokranantajalle vähäinen merkitys. A valitti päätöksestä Turun hovioikeuteen, joka puolestaan ratkaisi asian A:n eduksi. Turun hovioikeus antoi perusteluissaan painoarvoa sosiaalisen suoritusesteen merkitykselle maksuvaikeuksien aiheuttajana sekä maksuvaikeuksien tilapäisyydelle, A:n suorittamalle vuokratästä takaisinmaksulle kesäkuussa 2001, vuokranantajan mahdollisuudelle periä maksamatta jääneet vuokrat vuokratavasta ja vuokranantajan asemalle kunnallisena vuokratyöehtinä.

Kiinteistö Oy Sirkkavuori valitti hovioikeuden ratkaisusta KKO:een, joka kumosi hovioikeuden asiasta antaman tuomion ja jätti voimaan Tampereen asunto-oikeuden ratkaisun. Perusteluissaan KKO katsoi, että vuokranantajan oikeutta purkaa vuokrasopimus vuokralaisen maksulaiminlyönnin takia on arvioitava sen tilanteen perusteella, joka vallitsi, kun purkamisilmoitus annettiin tiedoksi vuokralaiselle, eli tässä tapauksessa haasteen tiedoksiantamispäivänä. Vuokralaisen mahdollisilla myöhemmillä laiminlyönnin korjauksilla ei siten ole vaikutusta arviointiin.

Sosiaalisen suoritusesteen merkitystä maksulaiminlyönnille KKO arvioi paitsi lain sanamuodon, myös aiemman oikeuskäytännön valossa. KKO:n mukaan, vaikka arvioinnissa täytyykin lähteä AsHVL 61 §:n sanamuodon mukaan siitä, että purkuoikeuden kannalta on ratkaisevaa se, voidaanko laiminlyöntiä pitää merkitykseltään vähäisenä, voidaan aiemman oikeuskäytännön⁷⁰ perusteella antaa painoarvoa myös sille, oliko vuokralaisella pätevä syy laiminlyöntiinsä. Esimerkiksi sosiaalista suoritusestettä voitaisiin pitää pätevänä syynä laiminlyönnille, mikä taas saattaisi johtaa purkuoikeuden epäämiseen. Lisäksi KKO otti arviossaan huomioon asumisen merkityksen ihmisen perustarpeena ja vuokrasuhteen pysyvyyden tärkeyden vuokralaiselle.

69 AsHVL 61.1 §:n mukaan vuokranantajalla on oikeus purkaa vuokrasopimus, jos vuokralainen laiminlyö suorittaa vuokran säädetyssä tai sovitussa ajassa. Pykälän 3 momentin mukaan oikeutta purkamiseen ei kuitenkaan ole, jos vuokralaisen laiminlyönnillä on vähäinen merkitys.

70 KKO 1978 II 16.

Toisaalta KKO ei kuitenkaan ollut perusteluissaan valmis horjuttamaan vuokrasuhteen perusperiaatteita molemminpuolisesti velvoittavana pitkäkestoisena sopimussuhteena sillä, että se olisi antanut ratkaisevan merkityksen vuokralaisen maksulaiminlyöntien syyille. Asiaan vaikutti erityisesti se, ettei maksuvaikeuksia voitu pitää tilapäisinä; A oli jättänyt vuokriaan maksamatta myös aiemmin ja aviomiehen sairastuminen vain pahensi tilannetta. KKO ei myöskään antanut tukea hovioikeuden ratkaisuperusteelle, jonka mukaan kunnallisella vuokratyöyhtiöllä pitäisi olla korkeampi sietokynnys vuokralaisten maksulaiminlyöntien suhteen. KKO:n mielestä edes kunnallisen vuokratyöyhtiön ei pidä kantaa riskiä vuokralaisten maksukyvyistä, sillä se johtaisi lopulta muiden vuokralaisten aseman heikkenemiseen korkeampien vuokrien muodossa. Vuokravakuuden KKO ei katsonut vaikuttavan rästissä olleiden vuokrien määrään.

Tapauksen arviointia sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen aseman kannalta:

Sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen kannalta tapauksessa on merkittävää se, että KKO otti perusteluissaan sosiaalisen suoritusesteen huomioon itsenäisenä oikeusperiaatteena ilman erityislainsäädännön tai yleisen sovitte-
lusäännöksen tukea. Näin tehdessään KKO tunnusti sosiaaliselle suoritusesteelle yleisen oikeusperiaatteen aseman Suomen oikeudessa. KKO valitsi kuitenkin ratkaisunsa johtolinjaksi AsHVL 61 §:n mukaisen vuokranantajälähtöisen ajattelutavan ja otti maksuviivästyksen syyt huomioon vain rajoitetusti. Vaikka KKO myönsi, että ilman vuokralaisen omaa syytä aiheutuneet maksuvaikeudet voidaan ottaa huomioon laiminlyönnin vähäisyyttä arvioitaessa, niille ei kuitenkaan tule antaa arvioinnissa keskeistä merkitystä, vaan tärkeämpänä kriteerinä rikkomuksen vähäisyyсарvioinnissa on ehdottomasti pidettävä laiminlyönnin tilapäisyyttä. KKO korosti perusteluissaan myös vuokrasuhteen luonnetta molemminpuolisesti velvoittavana sopimussuhteena, jossa toiselle osapuolelle ei voida asettaa velvollisuutta sietää toisen osapuolen jatkuvaa sopimusrikkomusta.⁷¹ Sosiaalista suoritusestettä koskeva oikeusperiaate otettiin kuitenkin huomioon itsenäisenä oikeusperiaatteena tapauksen kokonaisarvioinnissa.

Mielenkiintoista sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen kannalta tapauksessa on myös se, että KKO näyttää suhtautuvan kielteisesti oikeuskirjallisuudessa esitettyyn vastuunjakomalliin, jonka mukaan yritys voisi jakaa yksittäisen asiakkaan sosiaalisesta suoritusesteestä johtuvien maksuvaikeuksien aiheutta-

⁷¹ Hemmo 2004, s. 108.

mat tappiot hyödykkeiden hinnassa muiden asiakkaiden kannettavaksi.⁷² KKO asetti argumentaatioissaan asiakaskollektiivin edun yksittäisen vuokralaisen asumisturvan edelle, sillä KKO:n mukaan liian salliva suhtautuminen maksulaiminlyönteihin voisi koitua lopulta hintamekanismin kautta muiden vuokralaisten vahingoksi.⁷³ KKO pitäytyi siis varsin vahvasti perinteisessä sopimusoikeudellisessa ajattelutavassa, jonka mukaan jokainen vastaa itse omasta maksukyvystään, eikä yrityksille pidä langettaa vastuuta asiakkaiden hyvinvoinnista, vaikka ne pystyisivätkin jakamaan riskin hyödykkeiden hinnassa laajemman asiakasjoukon kannettavaksi.

Vuokranmaksulaiminlyöntien vähäisyyttä puoltavana seikkana KKO otti huomioon asunnon merkityksen jokaisen ihmisen perustarpeena ja asumisen pysyvyyden tärkeyden. Perustelu on yhdenmukainen 1990- ja 2000-luvulla valitun sosiaalista suoritusestettä koskevan lainsäädäntölinjan kanssa, sillä uudella lainsäädännöllä on pyritty nimenomaan turvaamaan heikossa taloudellisessa asemassa olevien oikeus välttämättömyshyödykkeisiin. Toisin kuin muita välttämättömyshyödykkeitä koskeviin lakeihin, AsHVL:iin erityissäännöstä sosiaalisesta suoritusesteestä ei ole otettu. Sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen soveltamista välttämättömyshyödykkeitä koskevissa kuluttajasopimuksissa on puollettu myös kuluttajaviranomaisten ratkaisukäytännössä ja kuluttajasopimuksia koskevissa kannanotoissa, kuten edellä jaksossa 4.3 on esitetty.⁷⁴

Artikkelin alussa esittelin lyhyesti Wilhelmssonin ajatuksen ”Pienistä hyvistä vastuukertomuksista”. Wilhelmssonin mukaan ”Pienien hyvien vastuukertomuksien” kautta on mahdollista myöhäismodernissa riski- ja vakuutusyhteiskunnassa vallitsevien olosuhteiden vaatimalla tavalla kehittää sääntelyä, joka on samanaikaisesti sekä joustavaa että sitovaa. Wilhelmsson esittää, että ”Pieni hyvä vastuukertomus” voi saada alkunsa mielenkiintoisesta oikeustapauksesta, jota kommentoidaan oikeustieteessä, mikä puolestaan antaa sysäyksen uusille oikeustapauksille. Uusien oikeustapausten kautta ”Pieni hyvä vastuukertomus” voi muuttua oikeudelliseksi säännökseksi, joka ainakin jossain määrin tunnustetaan

72 Esim. Wilhelmsson 1997, Lakimies s. 1201-1204.

73 Hemmo 2004, s. 108-109.

74 Olisi myös houkuttelevaa pohtia, onko KKO:n kantaan vaikuttanut vuoden 1995 perusoikeus uudistus ja asumisen korottaminen jokaisen ihmisen subjektiiviseksi perusoikeudeksi sekä tuomioistuinten velvollisuus tulkita lainsäädännöksiä perusoikeusmyönteisellä tavalla. Asumista subjektiivisena perusoikeutena turvaa nykyisin Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 19.1 § ja ennen vuoden 2000 perustuslakiuudistusta sama lainkohta löytyi Suomen Hallitusmuodon (17.7.1919/94) 15 a §:stä. Asumisesta subjektiivisena perusoikeutena: HE 309/1993, s. 69-70 sekä Helenelund 2005, Juridisk tidskrift s. 144-170.

sitovaksi. Joissakin tapauksissa lainsäätäjät voi jopa katsoa tarpeelliseksi, että lakiin otetaan kertomuksen sisältöä koskeva säännös.⁷⁵

Jos verrataan sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen kehitystä tähän Wilhelmssonin hahmottelemaan malliin ”Pienen hyvän vastuukertomuksen” kehittymisestä pelkästä kertomuksesta oikeudellisesti sitovaksi normiksi, voitaneen todeta, että sosiaalinen suorituseste lienee viimeistään tämän KKO:n ratkaisun myötä käynyt läpi nämä vaiheet. Sosiaalista suoritusestettä koskevan periaatteen aseman vahvistamiseksi ja sen käytännön soveltamisen lisäämiseksi tarvittaisiin kuitenkin Wilhelmssonin peräänkuuluttamia tuomareita, oikeustieteilijöitä ja muita juristeja, jotka eivät tyydy piiloutumaan näennäisesti yhteisen ”Suuren kertomuksen” taakse, vaan jotka uskaltavat moraalisia valintoja tekemällä soveltaa ja kehittää edelleen sosiaalista suoritusestettä koskevaa periaatetta ja muita ”Pienia hyviä vastuukertomuksia”.⁷⁶

6 Johtopäätökset

Lainsäädännön ja oikeuskäytännön valossa voitaneen sanoa, että Suomessa sosiaalista suoritusestettä koskevalla opilla on yleisen oikeusperiaatteen asema sopimus-oikeuden alalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että sosiaalisen suoritusesteen asema olisi välttämättä erityisen vahva, vaan pikemminkin näyttää siltä, että perinteisistä sopimusoikeudellisista periaatteista ollaan valmiita joustamaan vain rajoitetusti.

Toisaalta on kuitenkin huomattava, että kuluttajaoikeuden alalla sosiaalista suoritusestettä koskeva lainsäädäntö on lisääntynyt merkittävästi. Esimerkiksi välttämättömyyshyödykkeitä koskevaa lainsäädäntöä, jolla rajoitetaan elinkeinonharjoittajan oikeutta lopettaa hyödykkeen toimitus kuluttajan jouduttua maksuvaikeuksiin sosiaalisen suoritusesteen vuoksi, voidaan pitää tärkeänä uudistuksena heikossa taloudellisessa asemassa olevien kuluttajien kannalta.

Sosiaalista suoritusestettä koskevan oikeusperiaatteen merkityksen muuttumiseen vaikuttaa luonnollisesti yleinen kehitys yksityisoikeuden alalla ja yhteiskunnassa ylipäätään. Merkityksellistä on, kuinka paljon tulevaisuudessa annetaan arvoa tarverationaalisille argumenteille, miten yhteiskuntamme vastuujärjestelmät kehittyvät ja missä määrin yksityisoikeudellisin keinoin halutaan tukea solidaarisuutta, kansalaisten tasa-arvoa ja yleistä hyvinvointia.

⁷⁵ Wilhelmsson 2001, s. 233-236.

⁷⁶ Emt, s. 233-235.

Lähteet / Bibliography and Legislation

Bärlund, Johan: Sociala prestationshinder i konsumentavtal. Nordiska Ämbetsmannakommittén för Konsumentfrågor. NÄK-rapport 1990:6. Nordisk Ministerråd. Köpenhamn 1990.

Hallituksen esitys 109/1981 korkolainsäädännöksi.

Hallituksen esitys 88/1985 kulutusluottoja koskevaksi lainsäädännöksi.

Hallituksen esitys 232/2001 viivästyskorkoa koskevan lainsäädännön muuttamisesta.

Hallituksen esitys 309/1993 perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Helene Lund, Jan-Erik: Den subjektiva rätten till boende i grundrättighetssystemet. Juridisk tidskrift 2/2005, s. 144–170.

Hemmo, Mika: Kommentti KKO:n ratkaisuun 2003:71. Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2003. Jyväskylä 2004, s. 107–109.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeus I. Helsinki 2003.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus. Helsinki 1996.

Kartio, Leena: Esineoikeuden perusteet. Helsinki 2001.

Lohi, Tapani: Vastuu kuolleen henkilön velasta I. Jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva vastuu. Helsinki 1998.

Mononen, Marko: Sopimusoikeuden materiaalisuudesta. Helsinki 2001.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Insolvenssioikeuden taloustieteelliset perusteet. Velkajärjestely oikeustaloustieteen näkökulmasta. Kanninen, Vesa – Määttä, Kalle (toim.): Näkökulmia oikeustaloustieteeseen. Tampere 1996, s. 253–288.

Nybergh, Frey: Avtalsfrihet – rätt till avtal. En nordisk undersökning om kontraheringsplikt till förmån för privatpersoner. Nord 1997:10. Nordiska ministerrådet. Köpenhamn 1997.

Sandgren, Claes: En social avtalsrätt? Juridisk tidskrift vid Stockholms Universitet 1992–1993, s. 456–486 ja 643–668.

Sorainen, Olli: Tarve ja tarveharkinta sosiaalisen suoritusesten yhteydessä. Oikeus 1998, s. 68–79.

Ståhlberg, Pauli (toim.): Kuluttajavalituslautakunnan täysistuntoratkaisuja 1991–1995. Jyväskylä 1996.

Tuori, Kaarlo: Sosiaalisesta siviilioikeudesta myöhäismoderniin vastuuoikeuteen. Lakimies 2002, s. 902–913.

Wilhelmsson, Thomas: Consumer Law and Social Justice. Teoksessa Wilhelmsson, Thomas: Twelve Essays on Consumer Law and Policy. Helsinki 1996, s. 191–210.

Wilhelmsson, Thomas: Critical Studies in Private Law. A Treatise on Need-Rational Principles in Modern Law. Dordrecht. Kluwer 1992.

Wilhelmsson, Thomas: Need-rationality in Private Law? Teoksessa Wilhelmsson, Thomas: Twelve Essays on Consumer Law and Policy. Helsinki 1996, s. 211–225.

Wilhelmsson, Thomas: Senmodern ansvarsrätt. Privaträtt som redskap för mikropolitik. Helsingfors 2001.

Wilhelmsson, Thomas: Social civilrätt. Om behovsorienterade element i kontraktsrättens allmänna läror. Vammala 1987.

Wilhelmsson, Thomas: Vakiosopimus. Sopimussidonnaisuudesta ja kohtuuttomista sopimusehdoista. Helsinki 1995.

Wilhelmsson, Thomas: Vastuu ja yksityisoikeuden Systeemi. Lakimies 1997, s. 1180-1205.

Wilhelmsson, Thomas: Yleiset opit ja pienet kertomukset ennakoitavuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Lakimies 2004, s. 199-227.

Wilhelmsson, Thomas – Sévon, Leif: Korkolaki ja viivästyskorko. Vammala 1984.

Välimäki, Pertti: Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa. Helsinki 1995.

Ämmälä, Tuula: Hovioikeusratkaisut yleisen sovittelusäännöksen sisällön selkeyttäjinä. Saarnilehto, Ari (toim.): Oikeuskäytäntö oikeuslähteenä. Turku 1991, s. 261-313.

Ämmälä, Tuula: Sopimuksen pätemättömyyden korjaantumisesta. Oikeustoimilain pätemättömyysperusteita koskeva tutkimus. Helsinki 1993.